

*Палеха Ю.М.,
заст. директора ДП Український державний
науково-дослідний інститут проектування міст
«Діпромісто» імені Ю.М. Білокозя, д. г. н.*

ТИПІЗАЦІЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ЗА ОСОБЛИВОСТЯМИ ВНУТРІШНЬОЇ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ

Постановка проблеми. Функціонально-планувальна структура є визначальною категорією у плануванні населених пунктів. Сучасна композиція планувальних елементів міського середовища відтворює історичний розвиток поселення, а перспективна – його майбутній розвиток, особливості розміщення виробничих та сільбищних об'єктів, переважаючі функції використання міських територій, морфологію розміщення елементів планувального каркасу.

Типізація (класифікація) є науковим методом, який дозволяє об'єднати в одну групу об'єкти, що мають спільні риси. Саме шляхом типізації ми можемо встановлювати загальні закономірності розвитку містобудівних та господарських процесів у типових групах поселень, встановити спільні проблеми та визначити шляхи їх подолання.

Головним чином типізація населених пунктів здійснюється за їх зовнішніми ознаками (господарські функції, чисельність населення, адміністративний статус тощо). Значно рідше предметом типізації стає морфологія внутрішньої функціонально-планувальної структури поселення. У зв'язку з цим тема цієї наукової публікації є важливою та актуальною.

Ступінь вивчення проблеми. До типізації населених пунктів за морфологією функціональної та планувальної структур фахівці зверталися неодноразово, починаючи з Ле Корбюзьє [14]. Найбільших успіхів у дослідженні морфології міста («каркасу», або «тканини») у 60-ті роки минулого століття досягли французи (П. Мерлен, Ж. Пеллетьє та ін.). У США в цей же час групою Мейера на основі досліджень найбільших американських мегаполісів було виділено 5 основних типів морфологічної структури міста, в основу яких було покладено типи транспортних систем і конфігурацію вулично-дорожньої мережі [5].

На сьогодні основними типами планувальної структури міста вважаються радіально-кільцева та прямокутна [85, 136]. В цілому це відпо-

відає основним історичним закономірностям розвитку міст, типовими прикладами яких можна назвати Париж та Чикаго.

У радянській та українській урбаністиці у ХХ ст. накопичений значний досвід вивчення морфології планувальної структури міста на основі розробки та реалізації їх генеральних планів. У цих дослідженнях можна виділити два напрямки: архітектурно-планувальний (М. Бархін, Ю. Білоконь [1, 2, 3, 4], Ю. Бочаров, В. Вадимов [6], В. Глазичев [7], А. Гутнов [8], М. Дьомін, М. Кушніренко [15], Ю. Пивоваров [28], О. Станіславський [31], Г. Фільваров, І. Фомін та ін.) та економіко-географічний (В. Давидович [9, 10, 11], С. Ковальов, А. Кочетков, Г. Лаппо [16], Ф. Лістенгурт, В. Нудельман [17], Є. Перцик [25, 26, 27], В. Покшишевський [29], С. Сонько [30], О. Топчієв [32], Б. Хорєв [33, 34] та ін.).

За останнє десятиріччя докорінним чином змінилися нормативно-правова база містобудування, методичні підходи до розробки проектної документації, активно залучається зарубіжний досвід. Одними з важливих факторів, що впливають на функціонально-планувальну структуру поселень, є вартість території та її внутрішньоміська диференціація. Все це змушує по-новому підійти до питань типізації населених пунктів за морфологією їх внутрішньої функціонально-планувальної структури.

Мета публікації. Метою цієї наукової публікації є дослідження морфології внутрішньої функціонально-планувальної структури міст України та здійснення їх типізації за основними ознаками внутрішньоміської диференціації.

Виклад основного матеріалу. Загальні особливості планувальної структури населених пунктів знаходять відображення у формуванні чотирьох основних типів поселень: з радіально-кільцевою, «розмитою», витягнутою та розчленованою структурою.

Типовим прикладом міста з радіально-кільцевою структурою є Москва. До цього типу також можна віднести Париж і Берлін [2]. В Україні до такого типу міст належать Харків, Київ, Львів, Вінниця, Сімферополь, Полтава.

«Розмита» структура характерна для міст, що сформувалися на базі гірничодобувної промисловості як старопромислові центри (Луганськ, Макіївка, Брянка, Красний Луч, Єнакієве, Дрогобич) і включають у свої межі значні масиви садівничих товариств (Чернівці) або формуються навколо залізничних вузлів (Сміла, Коростень).

Міста з витягнутою структурою розвиваються головним чином уздовж акваторій (Одеса, Ялта), транспортних комунікацій (Костянтинівка, Ізюм, Стрий), лінійних ареалів видобутку корисних копалин (Кривий Ріг, Лисичанськ) або в умовах гірських долин (Яремча).

Істотним фактором впливу на планувальну структуру населених пунктів в усі часи було їх розміщення вздовж акваторії річок. В. Вади-

мов звертає увагу на визначальний вплив річок, їх якісних (протяжність, ширина акваторії тощо) та кількісних (поворот русла, рельєф узбережжя, характер русла) параметрів на композицію планувального рішення, розміщення міського центру, трасировку та напрямки міських вулиць. Він цілком слушно зауважує, що «для узкої акваторії реки была характерна концентрическая планировочная организация (односторонне-концентрическая, поперечно-концентрическая, радиально-концентрическая), а для широкой акватории характерной являлась линейная планировка (односторонне-линейная, поперечно-линейная, продольно-линейная)» [6, с. 71]. В контексті цього фактора для міст, що розташовані на березі Дніпра (Дніпропетровськ, Запоріжжя, Кременчук, Херсон), характерна розчленована структура.

Важливими факторами, що впливають на типізацію міст, є густина міського населення та рівень забудованості території. Ці фактори є похідними від площі міста та його планувальної структури і піддаються чіткому кількісному виміру. За густотою населення усі міста можна розділити на три групи: з високою густотою населення (понад 5 тис. осіб на км²), помірною (від 3 до 5 тис. осіб на км²) та низькою (менше 3 тис. осіб на км²).

Аналогічним чином можна розділити міста і за показником рівня забудованості території, який визначається часткою площі забудованих земель у загальній території міста. Таким чином, можна виділити міста з високим (понад 50%), середнім (від 40 до 50%) та низьким (менше 40%) рівнями забудованості.

Для більшості міст простежується тісний взаємозв'язок між густиною населення та рівнем забудованості: чим вищий перший показник, тим більший і другий. Але зустрічаються і винятки. Для Білої Церкви характерна висока густина населення при низькому рівні забудованості, для Алчевська, Бердянська, Нікополя – зворотна тенденція.

Внутрішня диференціація населених пунктів багато у чому спричиняється особливостями розміщення у місті основних місць прикладання праці, громадських центрів, транспортних вузлів, місць відпочинку та основних масивів житлової забудови. Стиль планування та забудови наших міст, який набув широкого розповсюдження у радянські часи, призвів до деформації міської структури й утворення численних «черьомушек» на міській периферії. Місця прикладання праці опинилися при цьому у серединній міській зоні. Таким чином, сформувався «слоїоний пиріг»: загальноміський центр – основні місця прикладання праці – житлові масиви багатоквартирної забудови. Питання оптимізації цієї вкрай деформованої структури шляхом застосування ринкових економічних важелів є темою окремого дослідження.

Суттєвими факторами, що впливають на диференціацію міських територій, є характер рельєфу та розміщення основних ареалів забруднення навколишнього середовища, наявність техногенних форм порушення рельєфу (терикони, породні відвали, шламовідстійники тощо). В першу чергу це характерно для міст Донбасу й промислового Придніпров'я.

Важливим фактором внутрішньоміської диференціації є вартість території. А. О'Салліван [18, с. 232], спираючись на дані, отримані Е. Міллзом [35, 36] та Х. Хойтом, звертає увагу на пряму залежність вартості землі (земельної ренти) від відстані до центру міста. В свою чергу, цими ж дослідниками встановлена пряма залежність між відстанню до центру міста та густотою населення.

Виконання нами упродовж 1995–2014 років робіт із нормативної грошової оцінки земель міст України дозволяє узагальнити внутрішньоміську диференціацію вартості території шляхом здійснення економіко-планувального зонування [19–24]. Головними кількісними критеріями, що відображають внутрішню диференціацію території населених пунктів, є величина зонального коефіцієнта КМ2 та діапазон його граничних значень. Чим більший діапазон граничних значень КМ2, тим більша і диференціація міської території. Аналіз схем економіко-планувального зонування території дозволяє виділити три діапазони значень зонального коефіцієнта КМ2: високий (у шість разів і більше), середній (від чотирьох до шести разів) і низький (менше чотирьох разів).

У результаті дослідження особливостей прояву впливу окремих географічних та планувальних факторів на внутрішню диференціацію міських територій склалася можливість здійснити типізацію міст за особливостями внутрішньої функціонально-планувальної диференціації території (табл. 1).

Методика проведення типізації у загальних рисах виглядає таким чином:

1. Визначаються морфологічні та планувальні особливості міста; його відносять до одного з типів: з радіально-кільцевою, «розмитою», витягнутою або розчленованою структурою.

2. Визначаються густина населення та рівень забудованості території, після чого місто відносять до одного з трьох типів за цими показниками.

3. Встановлюється рівень екологічного забруднення та техногенних змін природного ландшафту міської території.

4. Проводиться аналіз граничних показників коефіцієнта та його діапазон.

5. Здійснюється віднесення міста до однієї з типологічних груп за особливостями внутрішньої функціонально-планувальної диференціації території.

Таблиця 1

Типологічні групи міст України за особливостями внутрішньої функціонально-планувальної диференціації території

Група	Кількість, один.
З радіально-кільцевою структурою, високою або помірною густотою населення, високою часткою забудованих земель, великим або середнім діапазоном диференціації вартості території	10
З компактною радіально-кільцевою структурою, високою густотою населення та високою часткою забудованих земель, низьким діапазоном диференціації вартості території	1
З компактною структурою, високою або помірною густотою населення та високою або середньою часткою забудованих земель, середнім або низьким діапазоном диференціації вартості території	232
З компактною структурою, низькою густотою населення та низькою часткою забудованих земель, значним рівнем техногенного порушення території, низьким або середнім діапазоном диференціації вартості території	8
Приморські міста з компактною структурою, низькою густотою населення та низькою часткою забудованих земель, великим або середнім діапазоном диференціації вартості території	1
Приморські міста з витягнутою структурою, високою густотою населення та високою часткою забудованих земель, середнім або низьким діапазоном диференціації вартості території	3
Приморські міста з витягнутою структурою, низькою густотою населення та високою часткою забудованих земель, середнім діапазоном диференціації вартості території	4
З витягнутою структурою, низькою густотою населення, низькою та середньою часткою забудованих земель, низьким та середнім діапазоном диференціації вартості території	92
З витягнутою структурою, високою та помірною густотою населення та високою часткою забудованих земель, низьким діапазоном диференціації вартості території	4
З витягнутою структурою, низькою та помірною густотою населення, значним рівнем техногенного порушення території, великим та середнім діапазоном диференціації вартості території	5
З «розмитою» структурою, низькою густотою населення, низькою або середньою часткою забудованих земель, середнім діапазоном диференціації вартості території	91
Прирічкові міста з планувально-розчленованою структурою, середньою або низькою густотою населення, середньою часткою забудованих земель, високим або середнім діапазоном диференціації вартості території	7
Усього	458

У результаті здійсненої типізації міст України за особливостями внутрішньої планувальної диференціації території загалом виділено 12 типологічних груп, до яких включено 458 міст України*. За кількістю включень до різних типологічних груп усі міста розподіляються таким чином (табл. 2).

Таблиця 2

Типи міст за особливостями внутрішньої планувальної диференціації території

Тип	Місто
Найбільші міста (чисельність населення більше 500 тис. осіб) та м. Севастополь	
З радіально-кільцевою структурою, помірною густиною населення, високою часткою забудованих земель, великим або середнім діапазоном диференціації вартості території	Київ, Харків
З компактною радіально-кільцевою структурою, високою густиною населення та високою часткою забудованих земель, низьким діапазоном диференціації вартості території	Львів
Приморське місто з компактною структурою, низькою густиною населення та низькою часткою забудованих земель, великим діапазоном диференціації вартості території	Севастополь
Приморське місто з витягнутою структурою, високою густиною населення та високою часткою забудованих земель, середнім діапазоном диференціації вартості території	Одеса
З витягнутою структурою, помірною густиною населення, значним рівнем техногенного порушення території, великим діапазоном диференціації вартості території	Кривий Ріг, Донецьк
Прирічкові міста з планувально-розчленованою структурою, помірною густиною населення, середньою часткою забудованих земель, високим діапазоном диференціації вартості території	Дніпропетровськ, Запоріжжя
Великі міста (чисельність населення більше 100 і менше 500 тис. осіб)	
З радіально-кільцевою структурою, високою або помірною густиною населення, високою часткою забудованих земель, середнім діапазоном диференціації вартості території	Сімферополь, Вінниця, Полтава, Рівне, Хмельницький, Житомир, Кіровоград, Мелітополь
З компактною структурою, високою густиною населення та високою часткою забудованих земель, низьким або середнім діапазоном диференціації вартості території	Черкаси, Ужгород, Івано-Франківськ, Луцьк, Тернопіль, Чернігів, Суми, Біла Церква

* Без міст Прип'ять та Чорнобиль

Тип	Місто
З компактною структурою, низькою густиною населення та низькою часткою забудованих земель, значним рівнем техногенного порушення території, низьким або середнім діапазоном диференціації вартості території	Алчевськ, Сєвєродонецьк
З «розмитою» структурою, низькою густиною населення, низькою або середньою часткою забудованих земель, середнім діапазоном диференціації вартості території	Луганськ, Макіївка, Слов'янськ, Павлоград, Чернівці
З витягнутою структурою, помірною густиною населення та високою часткою забудованих земель, низьким діапазоном диференціації вартості території	Кам'янець-Подільський
Приморські міста з витягнутою структурою, низькою густиною населення та високою часткою забудованих земель, середнім діапазоном диференціації вартості території	Маріуполь, Бердянськ, Євпаторія, Керч
З витягнутою структурою, низькою густиною населення та низькою часткою забудованих земель, значним рівнем техногенного порушення території, великим або середнім діапазоном диференціації вартості території	Лисичанськ, Горлівка, Краматорськ
Прирічкові міста з планувально-розчленованою структурою, низькою густиною населення, високою часткою забудованих земель, середнім діапазоном диференціації вартості території	Миколаїв, Херсон, Дніпродзержинськ, Нікополь, Кременчук
Середні міста (чисельність населення більше 50 і менше 100 тис. осіб)	
З компактною структурою, помірною густиною населення та високою або середньою часткою забудованих земель, середнім або низьким діапазоном диференціації вартості території	Ковель, Умань, Білгород-Дністровський, Новоград-Волинський, Бердичів, Мукачеве, Енергодар, Бориспіль, Олександрія, Артемівськ, Ізмаїл, Іллічівськ, Бровари, Червоноград
З компактною структурою, низькою густиною населення та низькою часткою забудованих земель, значним рівнем техногенного порушення території, низьким або середнім діапазоном диференціації вартості території	Комсомольськ Полтавської обл., Калуш, Антрацит, Рубіжне, Красноармійськ, Харцизьк
Приморські міста з витягнутою структурою, високою густиною населення та високою часткою забудованих земель, середнім або низьким діапазоном диференціації вартості території	Феодосія, Ялта

Тип	Місто
З витягнутою структурою, низькою густиною населення та низькою часткою забудованих земель, середнім діапазоном диференціації вартості території	Ізюм, Первомайськ Миколаївської обл., Новомосковськ, Дружківка, Костянтинівка, Нововолинськ
З витягнутою структурою, високою густиною населення та високою або середньою часткою забудованих земель, низьким діапазоном диференціації вартості території	Коломия, Стрий, Ніжин
З «розмитою» структурою, низькою густиною населення, високою або середньою часткою забудованих земель, середнім діапазоном диференціації вартості території	Прилуки, Сміла, Конотоп, Шостка, Дрогобич, Лозова, Коростень, Красний Луч, Свердловськ, Стаханов, Єнакієве, Торез, Шахтарськ
Малі міста (чисельність населення менше 50 тис. осіб)	
З компактною структурою, помірною густиною населення та високою або середньою часткою забудованих земель, низьким діапазоном диференціації вартості території	Інкерман, Алушка, Алушта, Армянськ, Старий Крим, Судак, Щолкіне, Білогірськ, Джанкой, Бар, Бершадь, Шаргород, Гайсин, Ладижин, Липовець, Тульчин, Погребище, Хмільник, Іллінці, Володимир-Волинський, Устилуг, Горохів, Берестечко, Любомль, Камінь-Каширський, Ківерці, Верхньодніпровськ, Апостолове, Зеленодольськ, Вільногірськ, Перещепине, П'ятихатки, Першотравенськ, Вугледар, Вуглегірськ, Юнокомунарівськ, Добропілля, Білицьке, Білозерське, Жданівка, Кіровське, Миколаївка, Новоазовськ, Дмитров, Селидове, Гірник, Українськ, Святогірськ, Зугрес, Іловайськ, Амвросіївка, Сіверськ, Красногорівка, Курахово, Комсомольське, Коростишів, Овруч, Олевськ, Баранівка, Чуднів, Свалява, Іршава, Берегове, Дніпрорудне, Рогатин, Бурштин, Галич, Тисмениця, Городенка, Тлумач, Буча, Тетіїв, Тараща, Богуслав, Сквиря, Українка, Вишгород, Бобринець, Мала Виска, Ульяновка, Олександрівськ, Старобільськ, Привілля, Новодружеськ, Молодогвардійськ, Алмазна, Міусінськ, Перевальськ, Зоринськ, Золочів, Броди, Буськ,

Тип	Місто
	<p>Радехів, Бібрка, Перемишляни, Ходорів, Жидачів, Моршин, Трускавець, Жовква, Рава-Руська, Рудки, Судова Вишня, Сколе, Миколаїв, Новий Калинів Львівської обл., Новий Розділ, Мостиська, Винники, Яворів, Новояворівськ, Дубляни, Великі Мости, Угнів, Белз, Соснівка, Глиняни, Очаків, Южноукраїнськ, Баштанка, Новий Буг, Южне, Вилкове, Болград, Теплодар, Татарбунари, Арциз, Кодима, Балта, Зіньків, Гадяч, Лохвиця, Пирятин, Кобеляки, Хорол, Миргород, Лубни, Дубровиця, Кузнецовськ, Корець, Острог, Костопіль, Радивилів, Березне, Середина-Буда, Дружба, Глухів, Кролевець, Путивль, Буринь, Ворожба, Охтирка, Лебедин, Скалат, Хоростків, Копичинці, Борщів, Терехів, Бучач, Бережани, Зборів, Монастирська, Збараж, Підгайці, Почаїв, Ланівці, Шумськ, Чортків, Зміїв, Чугуїв, Красноград, Валки, Південне, Скадовськ, Генічеськ, Таврійськ, Гола Пристань, Цюрупинськ, Городок Хмельницької обл., Дунаївці, Красиїв, Нетішин, Ізяслав, Монастирище, Звенигородка, Христинівка, Шпола, Кам'янка, Чигирин, Городище, Золотоноша, Тальне, Сокиряни, Новодністровськ, Хотин, Заставна, Кіцмань, Новоселиця, Сторожинець, Герца, Городня, Щорс, Батурин, Борзна, Мена, Остер, Ічня, Бобровиця, Бахмач, Семенівка, Бахчисарай, Саки, Калинівка, Могилів-Подільський, Ямпіль, Немирів, Гнівань, Верхівцеве, Докучаєвськ, Волноваха, Мар'їнка, Малин, Чоп, Рахів, Тячів, Перечин, Вільнянськ, Приморськ, Оріхів, Гуляйполе, Пологи, Токмак, Молочанськ, Яремче, Снятин, Косів,</p>

Тип	Місто
З витягнутою структурою, низькою густиною населення та середньою часткою забудованих земель, низьким діапазоном диференціації вартості території	Надвірна, Долина, Болехів, Узин, Кагарлик, Обухів, Васильків, Вишневе, Боярка, Миронівка, Славутич, Знам'янка, Гайворон, Помічна, Долинська, Сватове, Краснодон, Суходольськ, Зимогір'я, Золоте, Гірське, Артемівськ Луганської обл., Турка, Старий Самбір, Самбір, Комарно, Городок Львівської обл., Пустомити, Добромилі, Кам'янка-Буська, Хирів, Нова Одеса, Ананьїв, Котовськ, Рені, Кілія, Біляївка, Роздільна, Глобине, Гребінка, Червонозаводське, Заліщики, Кременець, Куп'янськ, Первомайський, Богодухів, Барвінкове, Балаклія, Вовчанськ, Дергачі, Мерефа, Берислав, Каховка, Нова Каховка, Волочиськ, Деражня, Ватутіне, Вижниця, Вашківці, Носівка
З «розмитою» структурою, низькою густиною населення, високою або середньою часткою забудованих земель, середнім діапазоном диференціації вартості території	Красноперекопськ, Козятин, Жмеринка, Рожище, Орджонікідзе, Марганець, Жовті Води, Тернівка, Синельникове, Підгородне, Моспине, Авдіївка, Соледар, Часів Яр, Дебальцеве, Світлодарськ, Держинськ, Артемове, Красний Ліман, Сніжне, Родинське, Новогродівка, Яснувата, Радомишль, Андрушівка, Виноградів, Хуст, Василівка, Кам'янка-Дніпровська, Яготин, Ірпінь, Ржищів, Переяслав-Хмельницький, Фастів, Березань, Світловодськ, Новоукраїнка, Новомиргород, Брянка, Ровеньки, Червонопартизанськ, Лутугине, Первомайськ Луганської обл., Попасна, Щастя, Ірміно, Кіровськ, Кременна, Вахрушеве, Петровське, Борислав, Стебник, Сокаль, Вознесенськ, Снігурівка, Березівка, Карлівка, Дубно, Здолбунів, Сарни, Білопілля, Ромни, Тростянець, Люботин, Старокосянтинів, Шепетівка, Полонне, Славута, Корсунь-Шевченківський, Жашків, Канів, Корюківка, Новгород-Сіверський

Висновки. Відмінності у морфології функціонально-планувальної структури міських поселень спричиняються комплексом проявів географічних та планувальних факторів, серед яких найважливішими є:

- загальні особливості планувальної структури населеного пункту (витягнутість або компактність, розчленованість на окремі складові);
- особливості проходження через населений пункт магістральних трубопроводів, залізниці і наявність під'їзних залізничних колій до окремих виробничих підприємств;
- приморське або прирічкове розміщення населеного пункту, кількість та конфігурація мостових переходів через річку;
- густота населення та рівень забудованості території;
- особливості розміщення місць прикладання праці, громадських центрів, транспортних вузлів, місць відпочинку та основних масивів житлової забудови;
- розміщення основних ареалів забруднення повітря, водних об'єктів, ґрунтів, наявність техногенних форм порушення рельєфу тощо.

У результаті прояву зазначених факторів формується планувальна структура населеного пункту, яка спричиняє певні характерні особливості, що можуть бути типізовані.

В Україні найбільш поширеним (232 одиниці, або 51% від загальної кількості) є тип міст з компактною структурою, високою або помірною густиною населення та високою або середньою часткою забудованих земель, середнім або низьким діапазоном диференціації вартості території.

Застосована методика типізації засвідчила її універсальність, адже у різних групах міст, виділених за чисельністю населення, ми зустрічаємо однакові типологічні ознаки. Таким чином, зазначена методика може бути успішно застосована і при типології сільських поселень. Очевидно, що кількість типологічних груп при цьому буде значно меншою. Проведений аналіз особливостей внутрішньої економіко-географічної диференціації найбільших та малих населених пунктів дозволяє зробити висновок про схожість процесів, які впливають на її неоднорідність, і, таким чином, здійснити типізацію усіх населених пунктів України. В основу такої типізації мають бути покладені як кількісні, так і якісні критерії.

Список літератури

1. Білоконь Ю.М. Містобудівне управління розвитком територій / Ю.М. Білоконь. – К.: Укрархінформ, 2002. – 160 с.
2. Білоконь Ю.М. Регіональне планування (теорія і практика): Монографія / Ю.М. Білоконь. – К.: Логос, 2003. – 246 с.

3. Білоконь Ю.М. Сучасні тенденції у розробці генеральних планів великих міст / Ю.М. Білоконь // Досвід та перспективи розвитку міст України. – К.: Діпромісто, 2005. – С. 5–14.
4. Білоконь Ю.М. Наука і творчість в архітектурі / Ю.М. Білоконь, І.О. Фомін – К.: Логос, 2006. – 208 с.
5. Боже-Гарнье Ж. Очерки по географии городов / Ж. Боже-Гарнье, Ж. Шабо; пер. с фр. – М.: Прогресс, 1967. – 424 с.
6. Вадимов В.М. Город и река (планировочные аспекты) / В.М. Вадимов. – Полтава: Археология, 2000. – 214 с.
7. Глазичев В.Л. Высвобождение городов / В.Л. Глазичев // Российская провинция. – 1993. – № 1. – С. 28–34.
8. Гутнов А.Э. Линейно-центровая система расселения / А.Э. Гутнов, И.Г. Лежава // Проблемы советского градостроительства. В помощь проектировщику-градостроителю. – К., 1971. – Вып. 2. – С. 71–77.
9. Давидович В.Г. О типологии расселения в группах городов и поселков СССР / В.Г. Давидович // Вопросы географии. – М., 1956. – № 8. – С. 27–78.
10. Давидович В.Г. Расселение в промышленных узлах (инженерно-экономические основы) / В.Г. Давидович. – М.: Госстройиздат, 1964. – 325 с.
11. Давидович В.Г. Планировка городов и районов / В.Г. Давидович. – М.: Госстройиздат, 1960. – 323 с.
12. Державні будівельні норми України. ДБН 360-92**. Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень. Офіц. вид. – К.: Держкомбудівництва, архітектури та житлової політики України, 2002. – 113 с. (Нормативний документ Мінрегіонбуду України. Будівельні норми).
13. Занадворов В.С. Экономика города: Учеб. пособие / В.С. Занадворов, А.В. Занадворова. – М.: ИЧП «Издательство Магистр», 1998. – 272 с.
14. Корбюзье Ле. Архитектура XX века / Ле Корбюзье; пер. с франц. – М.: Прогресс, 1977. – 270 с.
15. Кушниренко М.М. Планировка и застройка приморских городов в условиях прибрежного ландшафта: Учеб. пособие / М.М. Кушниренко. – К.: КНУСА, 2003. – 172 с.
16. Лаппо Г.М. Города на пути в будущее: Монография / Г.М. Лаппо. – М.: Мысль, 1987. – 236 с.
17. Нудельман В.І. Проблеми єдиної методики прогнозування розвитку міст / В.І. Нудельман // Містобудування та територіальне планування. – 2003. – Вип. 16. – С. 145–154.
18. О'Салливан А. Экономика города. – 4-е изд. / О'Салливан А.; пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 706 с.
19. Палеха Ю.М. Визначення перспективної чисельності населення – актуальна проблема розробки та реалізації генеральних планів міст України / Ю.М. Палеха // Досвід та перспективи розвитку міст України. – 2003. – № 4. – С. 234–238.
20. Палеха Ю.М. Вплив вартості територій на прийняття рішень при розробці генеральних планів міст України / Ю.М. Палеха // Географія і сучасність: Збірник наукових праць Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. – 2006. – Вип. 16. – С. 21–31.

21. *Палеха Ю.М.* Економіко-географічні аспекти формування вартості територій населених пунктів / Ю.М. Палеха. – К.: ПРОФІ, 2006. – 340 с.
22. *Палеха Ю.М.* Просторовий аналіз вартості територій поселень України та їх грошова оцінка / Ю.М. Палеха // Український географічний журнал. – 2008. – № 1. – С. 57–61.
23. *Палеха Ю.М.* Теорія та практика визначення вартості територій і оцінки земель населених пунктів України (економіко-географічне дослідження): дис. ... док. геогр. наук: 11.00.02 / Ю.М. Палеха. – К., 2009. – 425 с.
24. *Палеха Ю.М.* Типізація міст України за особливостями внутрішньої планувальної диференціації території / Ю.М. Палеха // Український географічний журнал. – 2007. – № 3. – С. 31–35.
25. *Перцик Е.Н.* Геоурбанистика (география городов) / Е.Н. Перцик. – М.: Высшая школа, 1991. – 320 с.
26. *Перцик Е.Н.* Города мира. География мировой урбанизации / Е.Н. Перцик. – М.: Международные отношения, 1999. – 384 с.
27. *Перцик Е.Н.* Среда человека: предвидимое будущее / Е.Н. Перцик. – М.: Мысль, 1990. – 365 с.
28. *Пивоваров Ю.Л.* Современная урбанизация: основные тенденции расселения / Ю.Л. Пивоваров. – М.: Статистика, 1976. – 192 с.
29. *Покшишевский В.В.* Население и география. Теоретические очерки: Монография / В.В. Покшишевский. – М.: Мысль, 1978. – 315 с.
30. *Сонько С.П.* Просторовий розвиток соціо-природних систем: шлях до нової парадигми: Монографія / С.П. Сонько. – К.: Ніка-Центр, 2003. – 287 с.
31. *Станиславский А.И.* Планировка и застройка городов Украины / А.И. Станиславский. – К.: Будівельник, 1971. – 267 с.
32. *Топчієв О.Г.* Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навч. посібник / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
33. *Хорев Б.С.* Проблемы городов / Б.С. Хорев. – М.: Мысль, 1975. – 428 с.
34. *Хорев Б.С.* Региональная политика в СССР (экономико-географический подход): Монография / Б.С. Хорев. – М.: Мысль, 1989. – 284 с.
35. *Mills E.S.* Planning and Market Processes in Urban Models. In Public and Urban Economics / E.S. Mills. – Lexington, Mass.: Lexington Books, 1976. – 173 p.
36. *Mills E.S.* Studies in the Structure of the Urban Economy / E.S. Mills. – Baltimore: John Hopkins, 1972. – 446 p.

Стаття надійшла до редколегії 16 січня 2015 р.